

Najstarejše fibule se pojavijo v III. stopnji poljske bronaste dobe (oz. v srednjeevropski bronasti dobi D). Gre za dvodelne fibule s spiralnimi ali litimi stranskimi diski, ki povezujejo zahodne predele Poljske s severno Nemčijo. Nekoliko pozneje se pojavijo na jugu prve enodelne fibule - te so bile očitno prinesene iz Podonavja. Nasploh so za bronasto dobo značilne dvodelne fibule, ki v bolj ali manj lokalnih tipih ponavljajo osnovno obliko - simetrično postavljena diska, povezana z lokom - ki odmeva še v križnih fibulah z izteka starejše železne dobe. Šele na koncu bronaste dobe se pojavijo posamične fibule očalarke (najsevernejši primerki tipa Haslau-Regelsbrunn).

Bolj pestre so železnodobne oblike. Uvedejo jih harfaste fibule, ki se na Poljsko razširijo iz vzhodnohalštatskega kroga. Posebno zanimive so večinoma sicer že večkrat objavljene italške oblike fibul, ki se pojavijo v stopnjah HaC in HaD in so lep primer medkulturnih stikov na velike razdalje: fibule s stekleno ali jantarno oblogo, dvortaste in razne kačaste fibule. Po drugi strani se v stopnji HaD pojavi vrsta lokalnih tipov, ki se zgledujejo po predlogah iz tujine. Med te sodijo najmlajše očalaste fibule - fibule tipa Strzeblinko, dolgonožne ločne fibule s kratko samostrelno peresovino in podobne fibule z rombično razširjenim čolničastim lokom ter certoškim podobne fibule tipa Wojszyce.

Na konec stopnje HaD sodijo različni tipi fibul z okrašeno nogo (*Fußzierfibeln*), njim sorodne fibule tipa Wymysłowo ter križne fibule, ki predstavljajo končno obliko severnopoljskih fibul s simetrično postavljenimi okroglimi ploščicami.

Za začetek latena so značilne železne fibule s široko samostrelno peresovino tipa Kowalowice in fibule z zaključkom noge v obliki živalske glave. Te, v LtA datirane fibule, so hkrati najmlajše v knjigi še upoštevane oblike.

Kot vsi katalogi serije *Prähistorische Bronzefunde* je tudi ta zelo dobrodošel in koristen, ne glede na to, ali nas zanima konkreten predmet, določena oblika ali pa si želimo ustvariti sliko o materialni kulturi izbranega območja. Zaradi tega v uvodnem delu ne bi bilo odveč poglavje o kulturno-zgodovinskem pregledu Poljske v bronasti in starejši železni dobi ter nekoliko natančnejša predstavitev uporabljene periodizacije, ki se jima je avtor v strahu pred ponavljanjem izognil. Tako je pač treba oboje poiskati v njegovem zvezku, posvečenem srpom na Poljskem (PBF XVIII/4). Fibule na Poljskem so sicer že deveti zvezek v seriji izpod peresa Mareka Gedla; po njegovi zaslugi je Poljska s tega stališča gotovo najbolje predstavljena država.

Andrej PRELOŽNIK

Gloria Polizzotti Greis: *A Noble Pursuit. The Duchess of Mecklenburg Collection from Iron Age Slovenia*. Peabody Museum Collections Series. Peabody Museum Press, Harvard University, Cambridge, Massachusetts 2006. ISBN 0-87365-404-8. 116 strani, 72 slik in načrtov.

Gospa Gloria Polizzotti Greis je izvršna direktorica Zgodovinskega društva iz Needhama (Massachusetts, ZDA) in bivša raziskovalna sodelavka ter vodja arheoloških in osteoloških zbirk v Peabody Museum of Archaeology and Ethnology pri Harvardski univerzi v Cambridgu v ameriški zvezni državi Massachusetts. V knjigi *A Noble Pursuit* na slikovit in zanimiv način nagovarja zlasti ameriško javnost in jo seznani z delčkom evropske prazgodovine: arheološko zbirko vojvodinje Mecklenburške.

Omenjeni muzej hrani glavnino njene arheološke zbirke, ki jo je pridobil na dražbi v New Yorku leta 1934 (glej Gabrovec, Mecklenburška zbirka. - V: Enciklopedija Slovenije 7, 1993, 29) in obsega na tisoče predmetov, originalno dokumentacijo v obliki terenskih beležk in fotografij ter korespondenco vojvodinje z njenimi pokrovitelji in kolegi. Izkopavala je na pomembnejših najdiščih takratne Kranjske: na Magdalenski gori, v Stični, na Vačah in Vinici, pa tudi v avstrijskem Hallstattu. Gradivo z Mag-

dalenske gore je strokovno obdelal Hugh Hencken leta 1978 v monografiji *The Iron Age of Magdalenska gora in Slovenia*, najdbe iz Stične in Hallstatta pa Peter S. Wells leta 1981 v publikaciji *The Emergence of an Iron Age Economy*. Slednji je prispeval tudi predgovor h knjigi Greisove, ki jo predstavljamo.

Avtorica je v ospredje svoje pripovedi postavila lik vojvodinje Mecklenburške in njen prispevek k arheologiji. Izbor izjemnejših kosov iz njene zbirke, ki so dokumentirani z lepimi barvnimi fotografijami Hillela S. Burgerja, dopolnjujejo zgodbe o izvoru, izdelavi in pomenu teh predmetov. Knjiga je obogatena tudi s starimi posnetki izkopavanja vojvodinje in z nazornim zemljevidom najdišč, kjer je kopala. V barvito pripoved so spretno vtikani tudi doslej še neobjavljeni arhivski dokumenti.

V začetnem poglavju *A New Science, A New Career* je skicirala idejni preobrat v razumevanju prazgodovine, ki se je zgodil v drugi polovici 19. stoletja, torej čas, v katerem je živila vojvodinja M. Mecklenburg (1856-1929), ki se je pri osemindesetih letih lotila arheoloških podvigov v rodni Kranjski. Sponzoriranje arheoloških izkopavanj je bilo tedaj med plemstvom kar pogosto, nenavadno za avstro-ogrsko princeso srednjih let pa je bilo aktivno udejstvovanje pri terenskih delih. Vojvodinja je, kot se zdi, v sebi združila družinsko navdušenje za starinoslovje. Njen stric princ Ernst von Windischgrätz - numizmatik in arheolog, ki je izkopaval na Vačah - je imel v svoji palači na Dunaju privatni muzej. Tudi po moževi strani so bili povezani s starinoslovjem, saj so bili ustanovitelji vojvodskega muzeja antikvitet v Schwerinu. Strast vojvodinje za raziskovanje preteklosti tako torej ne preseneča, bolj presenetljivi sta njena zavzetost in resnost, s katero se je lotila tega posla.

To je bil čas, ko so nastali prvi kronološki sistemi in tipologije predmetov, utemeljeni na znanstvenih principih in ugotavljanjem kulturnega sosledja in sprememb, kakor je predstavljeno v naslednjem poglavju z naslovom *The Three Ages of Prehistoric Europe*. V njem so posplošeno orisane periodizacija prazgodovine na evropskih tleh ter glavne značilnosti kulturnih fenomenov.

Skromni izkopavalni začetki vojvodinje Mecklenburške segajo v leto 1905, ko je kopala na Vačah in v bližnji okolici Bogenšperka, kjer je domovala potem, ko jo je njena družina zaradi nebrzdanega razpisništva osamila in si je poiskala uteho v raziskovanju preteklosti. Svojo pomanjkljivo izobrazbo, ki se je kot novinka na tem področju dobro zavedala, je poskušala izpopolniti, zato si je prizadevala za sodelovanje s Königlische Museum für Völkerkunde v Berlinu. Strokovno pomoč je poiskala pri Alfredu Götzeju, kustosu prazgodovinskega oddelka. V zameno za sodelovanje je berlinskemu muzeju ponudila v kopanje gomilo v Stični, kar je bilo sprejeto. Tako je leta 1906 stekel projekt Stična, in sicer v tajnosti, ker tedanja avstrijska zakonodaja, pod katere jurisdikcijo je spadalo ozemlje Kranjske, ni dovoljevala izvoza starin brez soglasja kulturnega ministrstva. Da bi bilo zadovoljeno formalnostim, je uradno izkopavanje vodila vojvodinja, Götze naj bi bil igral vlogo ocenjevalca, najdbe pa naj bi bile začasno poslane v Berlin v restavriranje. Götze se je v svojem pričakovanju, da vojvodinje ne bo prav pogosto videval na terenu, uštel, saj se je lotila kopanja gomile neposredno poleg njegove, opazujoč in posnemajoč njegove metode. Tako je v naslednjih letih neverjetno izboljšala svojo tehniko terenskih raziskav. Pridobila si je tudi vestnega pomočnika Gustava Goldberga, s katerim sta vodila podroben terenski dnevnik in fotodokumentacijo. O tem pripoveduje avtorica v poglavju *The Secret Stična Project*, opirajoč se na kataloški prispevek Rainer-Maria Weiss, *Des Kaisers Alte Funde*, 1999.

Opogumljena z novimi izkušnjami, ki si jih je pridobila, se je vojvodinja še istega leta lotila prvega večjega izkopavanja na grobišču v Vinici, najsevernejšem japonskem oporišču, kakor je opisano v poglavju z naslovom *Vinica and Hallstatt*. Na jesen leta 1907 se je odločila za štiritedensko kopanje na eponimnem najdišču starejše železne dobe - v Hallstattu, čemur strokovni krogi na Dunaju, zlasti v Naturhistorisches Museum, niso bili ravno naklonjeni. Zato je poiskala oporo pri svojem bratranecu,

avstro-ogrskega cesarja Francu Jožefu, in tako le pridobila dovoljenje za lokacijo, kjer je smela kopati. Z vztrajnostjo in visokimi zvezami je vojvodinji uspelo doseči, da sta se tedaj najbolj ugledni arheološki ustanovi - berlinski in dunajski muzej - uklonili njenim ambicijam.

Odtlej je večino svojega časa posvetila odkrivanju davne preteklosti. Na izkopavanjih je zaposlovala celo armado delavcev in tako porabila kupe denarja. Ščasoma so ji sredstva pošla, zato je morala poiskati novega mecena. Obrnila se je na svojega drugega aristokratskega bratranca - nemškega cesarja Wilhelma II., ki je bil prav tako velik ljubitelj arheologije. Finančno je podpiral nemška izkopavanja na Krfu in hranil v svoji berlinski palači muzej antikvitet, predvsem orožja in bojne opreme. Da bi pri njem vzbudila zanimanje za svoje načrte, mu je poslala nekaj imenitnih kosov iz svoje zbirke. Njena strategija je obrodila sadove. Tako se je junija 1912 ponovno vrnila k stiškim gomilam, kjer ji je bila izkopavalna sreča mila in ji je v letu 1913 naklonila izjemno odkritje - oklep, ki ga je podarila svojemu novemu pokrovitelju, za kar je bila bogato poplačana. O njenih izkopavanjih v Stični in na Magdalenski gori, ki so po strokovni plati primerljiva z drugimi arheološkimi raziskovanji tistega časa, pripoveduje poglavje *A New Patron*. Z odkritji na slednjih dveh najdiščih si je v tedanjih akademskih krogih izborila kredibilnost, na katero je morala dolgo čakati. Tako sta jo v drugem tednu oktobra 1913 počastila z obiskom v Stični dva ugledna strokovnjaka - Joseph Déchelette in Oscar Montelius, ki sta izrazila občudovanje nad njenim delom.

Leta 1913 je vojvodinja začela premišljevat o objavi svojih odkritij. Na priporočilo Déchelette se je obrnila na Davida Viollierja, direktorja švicarskega narodnega muzeja in odličnega poznavalca halštatske kulture, ki naj bi ji bil pomagal uresničiti ta projekt. Toda vojna, v kateri je med drugim izgubil življenje Déchelette, je preprečila njegovo izvedbo in zapečatila arheološko kariero vojvodinje, ki je izkopala okoli dvajset tisoč predmetov iz več kot tisoč grobov na enaindvajsetih najdiščih. Po vojni, ki jo je preživela v Berlinu, je bila njena zbirka v Bogenšperku zasežena in odpeljana v Narodni muzej v Ljubljano. V petici-jah je prosila kralja Aleksandra, naj ji zbirko vrnejo. Vendar tega ni dočakala. Obubožana je umrla 9. julija 1929, le nekaj tednov pred razveljavitvijo konfiskacije. Zbirko je podedovala njena hči Marie Antoinette, ki je takoj zaprosila za dovoljenje, da jo sme odpeljati v tujino. Leta 1932 se je pogodila z Anderson Galleries v New Yorku, da pripravijo dražbo. Ti so se za pripravo gradiva obrnili na evropske strokovnjake, ki jih je v Zürichu zbral Adolf Mahr, direktor irskega narodnega muzeja. Ta delovna skupina je nato pripravila katalog predmetov za prodajo. Za to je izvedel Hugh Hencken, kustos v Peabody Museum, in prepričal vodstvo muzeja o smotnosti nakupa. To so bili časi recesije v Evropi in Ameriki, Marie Antoinette pa je postavila zelo visoko ceno, zato se je bal, da bi bila zbirka odprodana po kosih raznim privatnim zbirateljem. Porodila se mu je ideja o konzorciju ameriških in evropskih muzejev, ki naj bi zbirko skupaj odkupili in si jo delili ter sodelovali pri analizah in objavljanju gradiva. Vendar je ideja propadla, ker evropski muzeji niso bili sposobni finančno participirati, ameriški muzeji pa za to niso imeli interesa. Dražba je bila 1934. leta, na srečo pa zbirka ni vzbudila pretiranega zanimanja med ljubitelji. Tako je uspelo Peabody Museum odkupiti gradivo z Magdalenske gore, Ashmolean Museum iz Oxforda pa najdbe z Vač, preostali del je običal v skladišču Anderson Galleries, kjer so se v naslednjih letih otepali z negotovostjo in na koncu z likvidacijo. Hencken je izkoristil priložnost in za majhno vsoto pridobil še preostanek gradiva. Usoda, ki jo je doživljala zbirka pred tem, je vplivala na njeno neokrnjenost in zanesljivost grobnih celot, čemur je vojvodinja s svojim pomočnikom posvetila veliko pozornosti. Kljub temu ohranja Mecklenburška zbirka velik potencial za študij prazgodovine. S tem avtorica knjige zaključuje pripoved o delu vojvodinje in usodi njene zbirke v poglavju *The Great War and Its Aftermath*

in napoveduje strokovno objavo gradiva iz Vinice po vzoru del njenih predhodnikov - Henckena in Wellsa.

Sledi prikaz izbranih predmetov v slikah in besedi. Ve-doželjnim bralcem pa v zaključku knjige priporoča v branje nekatera pregledna dela, med katerimi za slovenski prostor navaja delo Philipa Masona *The Early Iron Age of Slovenia* (BAR, International Series 643, 1996). Na koncu nas vzpodbudi k premisleku o širši odmevnosti domačih študij z zaključno mislijo: "Readable general summaries of European prehistory are surprisingly few."

Sneža TECCO HVALA

Borut Križ: *Novo mesto VI. Kapiteljska njiva. Mlajšeželeznodobno grobišče / Late Iron Age Cemetery*. Carniola Archaeologica 6. Dolenjski muzej, Novo mesto 2005. ISBN 961-6306-17-0. 207 pages, 100 plates, 27 illustrations in colour.

In the latest volume of this impressive series, forming a triple dedication - to the 55th anniversary of the Dolenjski muzej, to the 115th anniversary of the first recorded archaeological excavations in and around Novo mesto and to the 640th anniversary of the founding of the town of Novo mesto - Borut Križ offers a fully illustrated description and preliminary discussion of the results of his excavations at the site of Kpiteljska njiva on the eastern slopes of Marof hill. A foretaste has been given in the catalogue to the exhibition *Kelti v Novem mestu* (Križ 2001; for a review see *Arheološki Vestnik* 54, 2003, 479-81). The present volume deals with some 100 La Tène B2-D1 graves of the 700 or so excavated in the course of the 1990s while work in the area continues seemingly without end; indeed as yet the total extent of the cemetery is unknown.

The bilingual text of the current volume - the English translation being provided by Slovenia's resident English archaeologist, Phil Mason - precedes the grave inventory with a summary of the topographical situation of the cemetery and its relationship to others in the area. As previously, this is followed by notes on the various categories of grave goods and a short concluding discussion.

The earliest use of the burial area can be dated to the Urnfield period while some of the Middle La Tène graves cut into a barrow group containing La Tène B1 inhumations as is the case in the other Middle La Tène cemetery of Kandija. The basic Middle La Tène rite was in-urned cremation with the deceased being burned on the funeral pyre together with the associated grave goods. In addition to the effects of fire, the region's acidic soil has prevented the survival of organic remains save where textile fragments have been detected as corrosion products on the iron artefacts. Further depredations can be ascribed to looting of the graves in antiquity.

As with many other regions of the central and eastern parts of the so-called Celtic world, the presence of objects foreign to the normal range of La Tène material culture raises the question as to what a degree is one dealing with a new and dominant group of settlers as opposed to a degree of acculturation on the part of the autochthonous population. Most noticeable is the continuity of pottery forms and the addition of the local or "Alpine" type of single edge axe to the standard La Tène warrior's equipment of sword, spear, shield and (occasionally) helmet. This evidence for what may be regarded as a relatively small group of immigrants who subsequently adopted local customs - and one presumes adopted local women - recalls the similar pattern which has emerged in the cemetery and settlement sites around Bologna, notably that of Monte Bibele. As Križ notes, some types in the Kapiteljska njiva cemetery reflect western contacts - particularly notable are examples of the so-called "bent" finger-rings such as that from grave 656; this is a type frequently found in La Tène B1-2 contexts in Switzerland and Central Europe.